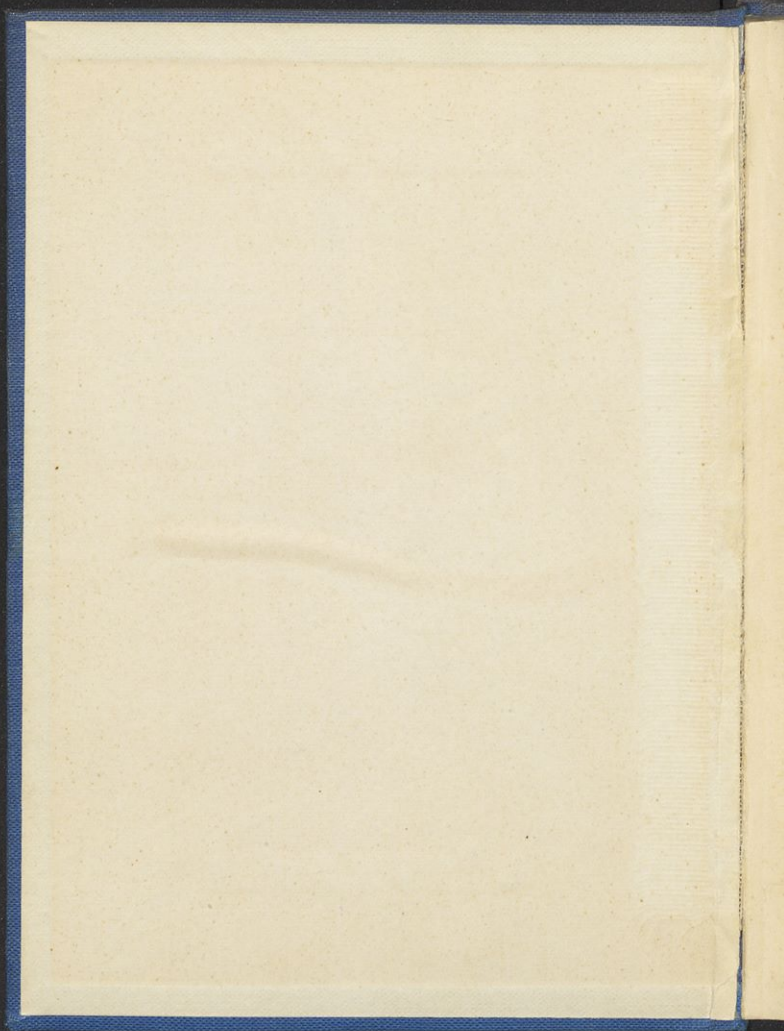

2010/24
55819

U REMEC

UŽITKARJI

UŽITKARJI

UČENIKI V OŠ LUKA ŽURČIČA, LUKA ŽURČIČA, LUKA ŽURČIČA
LUKA ŽURČIČA, LUKA ŽURČIČA, LUKA ŽURČIČA

MOHORJEVA KNJIŽNICA

— 1 —

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU
(FRAN MILAVEC, CELJE)

UŽITKARJI

KMEČKA ŽALOIGRA V TREH DEJANJIH

SPISAL

ALOJZIJ REMEC

DRUGI NATIS

1934

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

*Dovoljenje za uprizoritev te igre daje pisatelj
dr. Alojzij Remec, odvetnik v Ptujju.*

55819

030047027

FZC

Vse pravice pridržane. — Za odre rokopis.

O S E B E :

UŽITKAR Anton Podbregar, starec krog 60 let.

UŽITKARICA Mana, njegova žena.

SNAHA Francka, vdova po njenem sinu Tonetu.

TONČEK, njen osemletni sin, užitkarjev vnuk.

SOSED France Smrekar, kmet užitkarjevih let.

PETER, njegov sin, Franckin ženin.

MEŠETAR Janez Srakoper.

SODNIK.

Star KANCELIST.

Mlada GOSPODIČNA.

Troje KMEČKIH ŽENSK.

Prvo in tretje dejanje se vrši v slovenski vasi na užitkarjevem domu, drugo na sodnji v malem trgu. Prvo dejanje v adventu, tretje kmalu za drugim v predpustu.

PRVO DEJANJE.

Kmečka izba. Na desni v kotu velika peč s klopjo okrog. Na levi med dvema oknoma miza s klopjo ob steni in dvoje stolic. Na levi v ozadju vrata iz veže. Med temi vrati in pečjo omara. Na desni vrata v ospredju v užitkarjevo čumnato. V kotu sekira, žaga in drugo orodje.

Mrzel zimski dan v adventu, predpoldne.

1. prizor.

UŽITKAR in UŽITKARICA (*sedita ob peči*).

UŽITKAR: Lačen sem.

UŽITKARICA (*kašlja*): Zebe me, da me slabost obhaja od mraza. Ljubi Bog nama pomagaj!

UŽITKAR (*vstane, gre k omari in potrese vrata, ki so zaklenjena*): Kruh nama je zaklenila, izgovorjeni kruh, in šla v vas k tistemu svojemu. O, da je ni sram! (*Išče med orodjem v kotu.*)

UŽITKARICA: Potrpi! Jaz imam jabolka v skrinji. Z njimi se odteščava. (*Vstane in hoče na desno.*)

UŽITKAR (*je izbral izmed orodja sekiro*): Nikamor ne hodi! Kaj boš z jabolki, ki so za mlade zobe!

UŽITKARICA (*sede zopet k peči*), UŽITKAR (*pa gre k omari in s sekiro odtrga vrata*).

UŽITKARICA (*medtem, ko užitkar lomi vrata*): Za Kriščevo voljo, ne bodi tak! Potrpi!

UŽITKAR: Dovolj sem trpel tri leta. Zdaj ne bom več! (*Vzame iz omare štruco belega kruha in krožnik mesa.*) Glej, bel kruh peče zase! Midva ga že mesec dni nisva videla. Na moji zemlji je zrastle pšenica, v mojem mlinu se je zmlela moka, ki je bil iz nje zamesen ta kruh, jaz sem zgradil hišo in peč, kjer se je spekel. In bi ga ne smel jesti? (*Gre k mizi, sede, si odlomi kos kruha in ga hlastno je.*)

UŽITKARICA: Zadnje dni me je strah pred teboj. Kaj bo z nama? Moj Bog, moj Bog!

UŽITKAR: Ne jadikuj! Jej in brani svojo pravico, če ti jo ljudje hočejo ukrasti! (*Odlomi kos kruha in ga nese užitkarici.*) Na, jej še ti!

UŽITKARICA: Ne morem, slabo mi je... Stara sva že. Kmalu umrjeva, morda prej, kakor misliva. Zato ne smeva biti taka.

UŽITKAR (*se vrne k mizi in sede*): Zakaj ne? Ali se nama ne godi krivica? Krvava krivica. pravim.

UŽITKARICA: Potrpiva! Saj Bog ve za naju.

UŽITKAR: Že. Ampak kar sam od sebe, če se ne bova ganila, nama ne nasuje polne sklede.

UŽITKARICA (*umolkne, ihti in šepetaje moli*).

2. p r i z o r.

Užitkar je z neukrotljivo srditostjo in si reže meso s krožnika. Čez nekaj trenutkov pride skozi vrata v ozadju snaha, ki se pogovarja s Tončkom, seže v žep po ključ in stopi k omari. Užitkar ji kaže hrbet.

SNAHA (*Tončku*): Belega kruhka dobiš, ker si bil tako priden doma. (*Obstane pred omaro in tleskne z rokami, opazivši, da so vrata odtrgana.*) Joj, kdo je odtrgal vrata!

UŽITKAR: Lakota. (*Jé.*)

SNAHA (*užitkarju*): Vi ste to storili? Da vas ni sram!

UŽITKAR: Tebe naj bo sram, ki nama kruh zaklepaš! Ali naj hodim in te posebej prosim za vsak grižljaj? Še jesti nama ne privoščiš, odkar si začela noreti za sosedovim. Kam je rajni Tone gledal, da je tebe vzел!

SNAHA: Pustite Toneta, Bog mu daj dobro! Vem, kaj bi radi: da bi bila vaša dekla, kakor sem bila prva leta, ko je bil on še živ in ste imeli potuho in dobivali priboljšek za

priboljškom in ste jedli maslen kruh, jaz pa ovsenjak. Zdaj sem jaz gospodinja, Tone je vse zapustil meni, vama pa pritiče kot in užitek in drugega nič.

UŽITKAR: Užitek imam v hiši pri odprtem kruhu! Tako stoji v pismu: pri odprtem kruhu! In če mi ga ti zaklepaš, si ga smem jaz s silo odpreti. Ni ga človeka na zemlji, ki bi mi mogel vzeti to pravico.

UŽITKARICA: Za pet ran božjih, ne ujedajta se! Pomislita, da bi morala biti kakor oče in hči!

UŽITKAR (*užitkarici*): Molči! Če bi bil Tone živ, bi govoril kakor jaz.

UŽITKARICA (*vstane*): Jezus, Jezus, kaj bo iz tega! Da se ne sramujeta pred otrokom! (*Tončku:*) Pojdi z menoj, Tonček, jabolk ti dam! (*Prime Tončka za roko in hoče z njim na desno.*)

SNAHA (*potegne Tončka k sebi*): Nikamor ne boš hodil. Tudi kruha ne dobiš, ko ti ga je oče pojedel.

UŽITKAR (*plane pokonci*): Kaj, ti boš hujskala otroka zoper mene?

SNAHA: Moj je, ne pa vaš!

TONČEK (*snahi*): Ne jezite se, mama, oče so lačni!

SNAHA (*Tončku*): Ali mi boš tiho!

UŽITKAR (*snahi s povzdignjenim glasom*):

Vidiš, tvoj sin te uči pravice, ki je ti ne poznaš. Tvoj otrok ve, kaj je prav, ti ne!

SNAHA: Le kričite! Ne bojim se vas. (*Zaničljivo*.) Še danes vas prodamo! Pojdi, Tonček! (*Odide naglo s Tončkom.*)

3. prizor.

UŽITKAR (*strmi za snaho, in ko izgine, se se-
sede na stol*): Kaj je rekla? Prodamo?

UŽITKARICA (*sede k peči*): Saj veš: sosed se žene za našo domačijo. Ko pride Francka k njegovi hiši, prepíše zemljo na sina, ona pa proda naš grunt staremu...

UŽITKAR (*po dolgem premolku*): Prodali naju bodo... S hišo, z gruntom... prodali kakor žival, kakor par starih, slepih konj, ki sta vozila in orala dolga leta in stojita zdaj za milost pri praznih jasliah. Joj! (*Zajoče od gneva.*)

UŽITKARICA: Potolaži se, večno ne bo tako.

4. prizor.

Skozi vrata v ozadju vstopijo sosed, njegov sin Peter in mešetar.

SOSED (*užitkarju*): Hoj, sosed, dober dan!

UŽITKAR (*dvigne glavo in si potegne z rokavom preko oči.*)

SOSED, PETER in MEŠETAR (*gredo k mizi.*)

MEŠETAR (*užitkarju*): Ognite se, oče, da sedemo in se dogovorimo!

UŽITKAR: Vam se ne ognem. To je moj stol, moja hiša, moj grunt!

MEŠETAR (*užitkarju*): Ne ustite se! Vi ste užitkar. Če vi ne vstanete, bomo pa mi séli!

SOSED in MEŠETAR (*sedeta k mizi.*)

SNAHA (*pokliče od zunaj*): Peter, ven pojdi! Dam za vino.

PETER (*odide*).

MEŠETAR (*sosedu*): Lepa domačija! Kar udarita, če ti dá za dvesto tisoč.

SOSED: Še pol tega ni vredno. Užitkarja sta na hiši.

MEŠETAR: Kaj, če sta! Saj ste stari sosedje, se boste razumeli.

SOSED (*ironično*): Res, soseda! In kakšna! Devet pravn sva imela v življenju. Vse mejnike sva obhodila s komisijami. Če je on stopil na moje, sem ga jaz izročil dohtarjem, če jaz na njegovo, sva se stepla, in ko je bila pravda za tepež pri kraju, sva se udarila za pot. (*Užitkarju:*) Kolikokrat si bil zaprt, ker si me udaril?

UŽITKAR (*sosedu*): Povej, kolikokrat si bil ti! Ali si mi katero dolžan ostal? Sam vrag te mi je dal za sosedu.

MEŠETAR (*ju miri*): Pobotajta se! Pod eno streho bosta, če danes sklenemo kupčijo.

UŽITKAR: Nikoli! Rajši zažgem!

SOSED: Oho, sosed! Če bo gorelo, bomo vedeli, kdo je podtaknil.

MEŠETAR (*sosedu*): To so besede. Pes, ki laja, ne ugrizne!

UŽITKAR (*mešetarju*): Ti boš mene zmerjal, duša mešetarska? Pri konjih mešetari in barantaj, ne kadar ljudi prodajajo!

MEŠETAR (*malomarno*): To so besede, ki letijo pri enem ušesu noter, pri drugem ven. Še prijatelja postaneta, ko bosta skupaj. Kaj bi tiste pravde! Zdaj bo ena zemlja, en grunt, en gospodar. (*Sosedu*;) Ali ni bilo škoda vsega, kar si zapravdal? Bi ga bil pustil, naj ti rije v tvoje, bi danes kupil več sveta.

SOSED: Ni samo to! Tudi za ženske sva se, ko sva bila mlada. Ona tamle pri peči bi bila moja, če bi mi je sosed ne bil odjedel.

UŽITKARICA: Oh, moj Bog, zdaj še to!

UŽITKAR (*sosedu*): Moja žena je. Kaj ji boš očital?

SOSED (*se zasmije*): Nič. Samo to, da me ni hotela, ko je bila še brhka in mlada in bi bil jaz dal vse zanjo. Pa sem ji bil prereven.

5. p r i z o r.

PETER (*pride iz ozadja s polno steklenico vina, jo postavi na mizo, poišče v omari kozarce in jih dene pred vse, tudi pred užitkarja*).

UŽITKAR (*vstane, ko zagleda kozarec pred seboj, in gre sest k peči*): Ne bom sedel pri mizi, kjer se ljudje prodajajo in kupujejo.

PETER (*sede k mizi*).

SOSED (*mešetarju*): Zdaj vidiš, kakšno nadlogo kupim. Še sto tisoč bi človek ne dal, ko mu lahko vsak dan zgori.

MEŠETAR (*Petru*): Francka bo morala popustiti. Nisem vedel, da je užitkar tak! Sto in petdeset tisoč je vredno, več ne.

PETER (*sosedu*): Oče, jaz bi se ne mešal v to kupčijo. (*Maje z glavo.*) Ko pride Francka k nam, naj ostane njen grunt, kakor je! Saj vas ne bova podila iz hiša. Kót boste imeli in užitek kakor drugi.

SOSED (*Petru*): Če tako govoriš, bi skoraj rekel, da nisi moj sin. Nič ne znaš barantati. Francka naj pride! (*Pokliče v ozadje:*) Francka!

6. prizor.

SNAHA (*pride iz ozadja*): Kaj je?

SOSED (*Francki*): Peter ne zna. Kót mi ponuja in pravi, naj ta grunt ostane tvoj. Povem ti, Francka, da iz tega ne bo nič. Če se hočeta vzeti, mi moraš ti svoj grunt prodati, drugače pojde vajina poroka po vodi.

PETER (*Francki neodločno*): Jaz te ne silim, da moraš prodati mojemu očetu. Kaj misliš, če bi se jaz priženil na tvojo domačijo?

SNAHA (*sede k Petru*): Ali se ti blede, Peter? Jaz nočem užitkarjev v hiši, ne enih, ne drugih! (*Pokaže k peči.*) Glej jih, že devet let sem pod to nadlogo — zdaj si želim proč, proč iz te hiše, kjer hočejo biti užitkarji gospodarji in s sekirami vrata odklepajo. Zato prodam in konec besedi!

SOSED (*Francki*): In jaz kupim! Vidiš, Francka, ti znaš, Peter pa ne.

UŽITKAR (*snahi*): Če ti dá milijon zlatih kron, ne prodajaj, Francka! To je moja zemlja, moja hiša, moji žulji. Ti mi nisi v žlahti, a si bila žena mojega sina, imaš otroka, ki je moj vnuk, moja kri. Če prodaš, pride volk v hišo in bo grizel do smrti mene in ženo in bo tvojemu sinu zemljo požrl.

SNAHA (*užitkarju*): Ne vtikajte se vmes! Grunt je moj in naredim z njim, kar hočem.

UŽITKARICA (*snahi*): Francka, kakor se Boga prosi, te prosim, ne prodajaj, dokler sva vidva živa! Saj ne bova dolgo! Ko umrjeva, stori, kar hočeš!

SNAHA (*užitkarjema*): Užitek in kót vama ostane, naj kupi Peter ali Pavel. Kdor dá dve-sto tisoč, dobi grunt in vaju.

MEŠETAR (*snahi*): Nekaj boš popustila.

SOSED (*se odloči, snahi*): Sto in sedemdeset tisoč dam, Francka. In prepíše se, ko se s Petrom vzameta.

UŽITKAR (*sosedu*): Nikoli ne boš prišel na moj grunt, če ga tudi z zlatom odtehtaš.

SOSED (*užitkarju*): Ti molči! Ti ne prodajaš in ne kupuješ!

UŽITKAR (*sosedu*): Dokler bom živ, se te bom branil kakor gada. Čemu siliš na grunt, ki ni tvoj? Ali nimaš kóta v lastni hiši?

SOSED: Petru dam domačijo in se mu umaknem iz hiše. Nisem tak kakor ti, ki si še mlad dal gospodarstvo iz rok. Tudi jaz bom užitkar, a za kót si kupim cel grunt in ne bom taka užitkarska nadloga kakor ti.

UŽITKAR (*sosedu*): Gad si, do smrti bi me rad pičil, a me ne boš, ne boš...

MEŠETAR (*sosedu*): Še deset tisoč primakni, da bo na obe strani prav.

SNAHA (*Petru*): Kaj praviš, Peter, ali naj udarim?

PETER (*snahi*): Kakor hočeš ...

UŽITKAR (*vstane, snahi*): Ne prodajaj zemlje, ki ni tvoja!

SNAHA (*užitkarju*): Čigava pa je?

UŽITKAR (*pokliče skozi vrata v ozadju*): Tonček!

TONČEK (*se pokaže na vratih in ostane tam*).

UŽITKAR (*kaže na vnuka*): Tégale je zemlja po božji in človeški pravici! (*Snahi:*) Ko pride v leta, te bo klel, da si mu dom prodala. Tako te bo klel, da še v grobu tvoje kosti ne bodo imele mirú.

UŽITKARICA (*snahi*): Res je, Francka! Če se ti midva ne smiliva, naj se ti otrok! Kaj bo, sirota, brez domačije?

SNAHA: Ne delam mu krivice. Doto bo imel in jaz sem gospodinja. Da bi mi omare sekali in otroku kruh izpred ust jedli, ne pustim. (*Sosedu:*) Prodam!

UŽITKAR: O, ti kača!

SNAHA (*sosedu*): Sto in sedemdeset tisoč in Tončku tisoč za darilo! Ko se poročim, se prepíše.

MEŠETAR: Udarita! (*Naliva vino v kozarce.*)

SOSED (*udari snahi v roko*): Velja! (*Petru in mešetarju:*) Vidva sta priči. Jutri pojdemo delat pismo in po poroki sedem na grunt.

SOSED, MEŠETAR in SNAHA (*trčijo in pijejo*).

SOSED (*Petru*): Kaj se tako žalostno držiš? Pij!

PETER: Ta kupčija me ne veseli...

SOSED (*Petru*): Vesel bodi, fant, da boš dobil tako ženo!

SNAHA (*objame z roko Petra okrog vratu*): O, Peter, neumni Peter! Samá bova na gruntu, ali slišiš, samá! Tako sem vesela, da se rešim te puščobe in pojdem iz te hiše, ki je devet let moj pekel! (*Sosedu:*) Že danes lahko začnete gospodariti!

UŽITKAR (*vpije*): Ni res, še sem jaz tukaj! Pogodba ne velja. Tuj grunt ste prodali in kupili! (*Kaže na Tončka.*) Tégame ni nihče vprašal, kaj on misli. Zato kupčija ne velja! (*Hiti k vratom, izmed katerih Tonček izgine.*)

UŽITKAR (*vpije skozi vrata*): Hoj, ljudje božji, na pomoč! Tukaj se tuj grunt in krščeni ljudje prodajajo!

(Vsi vstanejo v razburjenju od mize, soséd gre in potegne užitkarja od vrat.)

SOSED (*užitkarju*): Ali boš tiho, nadloga! Svojo sramoto kričiš v svet! (*Pahne užitkarja v kot proti peči, kjer sloni sekira.*)

UŽITKAR (*zgrabi sekiro*): Ven! Proč z mojega, razbojniki, neverniki!

SOSED (*se postavi pred užitkarja*): Kaj boš ti? Zdaj sem jaz tukaj gospodar in tebi pritiče kót in drugega nič. (*Pokaže na peč.*) Na peč!

UŽITKAR (*dvigne sekiro*): Ven, razbojnik, volk!

SNAHA (*zavrešči in zbeži skozi vrata v ozadju, užitkarica stopi od peči in hoče med užitkarja in soseda. Mešetar jo odmakne in s Petrom vleče soseda nazaj*).

PETER (*prigovarjaje sosedu*): Oče, pustite ga! Ves je zbeگان!

SOSED (*besno Petru in mešetarju*): Pustita me! (*Se otrese obeh, plane proti užitkarju, zgrabi za sekiro in mu jo izvije iz rok. Jo grozeče povešeno vihti.*) Boš ti svojega gospodarja napadal? Na peč!

MEŠETAR (*Petru*): Pojdiva!

PETER (*sosedu*): Pojdimo, oče!

MEŠETAR in PETER (*odideta počasi proti ozadju*).

UŽITKAR (*sosedu*): Ne bojim se te! Še imam pomoč zoper razbojnike in roparje.

UŽITKAR (*odhiti na desno, odpre vrata v čumnato in vstopi. Ko je za vrati, zažene sosed sekiro skozi vrata za njim. Tisti hip užitkar*

zavpije, sosed odide naglo za Petrom in mešetarjem skozi vrata v ozadju).

UŽITKAR (*prišepa od desne in se prijema za mečo*): Joj, joj, v nogo me je zadel! (*Šepa do odprtih vrat v ozadju in vpije skozi nje.*) Razbojnik, volk! Do krvi si me! Tožil te bom!

UŽITKARICA (*se je sesedla k peči in ihti v dlani*).

DRUGO DEJANJE.

Razpravna dvorana na sodnji z vhodom od leve. V ozadju dvoje oken, pred njima klop. V kotu poševno na desni miza in dve stolici. Na mizi križ, dve sveči, knjige in spisi. Na desni v ospredju klopica.

Zimski dan predpoldne.

1. prizor.

SODNIK (*sedi za mizo v sodnem talarju. Na njegovi levi piše star, na pol slep kancelist kot zapisnikar. Pred sodnikom stoji sosed kot obdolženec. Na klopi na desni sedi užitkar s klobukom v rokah in se naslanja sključen na palico. Pred sodnikom stojita oštric soseda, Peter in snaha*).

SODNIK (*Petru*): Poštenjak ste, da nočete pričati za očeta in ne proti njemu. S tem ste mi olajšali presojo stvari. Sedite!

PETER (*sede na klop v ozadju*).

SODNIK (*narekuje kancelistu, ki piše*): Priča Peter Smrekar se v smislu zakona odreče pričevanju. (*Nagovori snaho:*) Sedaj povejte vi,

kar veste! Prisegli ste in morate govoriti samo resnico!

SNAHA: Ko je oče pograbil za sekiro, sem zbežala skozi duri in nisem ničesar več videla.

UŽITKAR (*proti sodniku*): Ni res! Na vratih je stala in se smejala.

SODNIK (*zavpije nad užitkarjem*): Tiho! Kadar vas bom vprašal, govorite!

UŽITKAR: Vse se je zaklelo proti meni, gospod sodnik. (*Pokaže s palico na snaho.*) Ta — prva. Ljudi prodaja.

SODNIK (*zavpije še huje*): Tiho, pravim! (*Kancelistu:*) Pišite! (*Narekuje:*) Videla sem, vejica, da je moj tast zagrabil za sekiro. Pika.

KANCELIST (*piše*).

SODNIK (*snahi*): Kaj je hotel oče s sekiro?

SNAHA: Kaj drugega, kakor koga ubiti! Kar nad tri je šel!

SODNIK (*osorno*): Kaj bo hodil starec nad tri može!

UŽITKAR: Nad roparje zmeraj, gospod sodnik, če jih je tudi sto!

SODNIK (*nad užitkarjem*): Tiho! Če boste motili razpravo, vas bom zaprl. (*Narekuje kancelistu:*) Hotel je s sekiro nad obtoženca, vejica, njegovega sina in... (*Vpraša snaho:*) Kdo je bil tretji?

SNAHA: Mešetar Janez Srakoper.

SODNIK (*narekuje*): In Janeza Srakoperja, vejica, ki je pri prodaji posestva posređoval. Pika. Vsled tega sem zbežala iz izbe in nisem videla, vejica, da bi bil obtoženec vrgel sekiro proti mojemu tastu. Pika.

KANCELIST (*med narekovanjem piše*).

SODNIK (*snahi*): Sedite!

SNAHA (*sede k Petru in se ves čas razprave z njim tiho, ljubeznivo pomenkuje*).

SODNIK (*kancelistu*): Naj pride Janez Srakoper!

KANCELIST (*vstane, gre na levo, odpre vrata in pokliče*): Janez Srakoper!

SODNIK (*sosedu medtem*): Ali naj priseže?

SOSED: Radi mene, kakor hočete, gospod sodnik!

UŽITKAR (*sodniku*): Priseže naj! Na duši naj mu bo, če ne bo resnice govoril!

SODNIK (*užitkarju*): Oče, molčite! Sicer vas bom res moral kaznovati, ker motite razpravo!

2. p r i z o r.

MEŠETAR (*pride od leve s kučmo na glavi in se malomarno postavi pred sodnika. Kancelist prižge sveči*).

SODNIK (*ozlovoljen mešetarju*): Odkrijte se, saj niste na sejmu!

MEŠETAR (*nekako obotavlja se sname kučmo z glave*).

SODNIK (*mešetarju*): Prisegli boste. Radi krive prisege še niste bili kaznovani?

MEŠETAR: Nikoli.

SODNIK: Ali ste z obtožencem kaj v sorodu?

MEŠETAR: Nič.

SODNIK: Prisegli boste, da boste govorili samo resnico, ničesar dodali in ničesar zamolčali. S prisego se Bog na pomoč kliče. Kriva prisega je pred Bogom smrten greh in se tudi po naši postavi kaznuje z večletno težko ječo. Dvignite tri prste kvišku in govorite za mano!

MEŠETAR (*dvigne tri prste desnice*).

SODNIK: Vstanite!

(Vsi vstanejo.)

SODNIK: Prisegam pri Bogu vsemogočnem in vsevedočem...

MEŠETAR (*govori za sodnikom*): Prisegam pri Bogu vsemogočnem in vsevedočem...

SODNIK: ... čisto prisego...

MEŠETAR: ... čisto prisego...

SODNIK: ... da bom na vse, kar me bo sodnija vprašala...

MEŠETAR: ... da bom na vse, kar me bo sodnija vprašala...

SODNIK: ... govoril samo čisto in golo resnico ...

MEŠETAR: ... govoril samo čisto in golo resnico ...

SODNIK: ... tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj!

MEŠETAR ... tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj!

SODNIK (*ugasne sveči, vsi sedejo razen soseda in mešetarja, ki vrti kučmo med prsti*).

SODNIK (*narekuje*): Priča Janez Srakoper, posestnik in mešetar, katoliške vere, oženjen, se po postavi zapriseže in izpove ...

KANCELIST (*piše*).

SODNIK (*mešetarju*): Poslušajte! France Smrekar je tožen, da je užitkarja Antona Podbregarja telesno lahko poškodoval. To je bilo tisti dan, ko je njegova snaha prodala svoje posestvo obtožencu. Vi ste posredovali pri tej kupčiji. Povejte, kaj ste videli!

MEŠETAR: Kaj sem videl? ... Nič ... Ko smo se za grunt pogodili, je začel stari vpiti, da ne pusti prodati, da smo roparji, tatje in razbojniki. Nato je zagrabil za sekiro in šel nad nas. Smrekar pa mu je izvil sekiro iz rok in jo vrgel v kot.

UŽITKAR (*plane pokonci*): Ni res. (*Mešetarju*): Lažeš. (*Sodniku*): Vame jo je vrgel.

SODNIK (*z nenadno jezo nad užitkarjem*): Ven iz dvorane!

UŽITKAR: Mešetar je po krivem prisegel...

SODNIK (*kancelistu*): Spravite ga ven! (*Užitkarju*.) Če bi ne bili tako stari, bi vas zaprl.

UŽITKAR: To je moja pravica, gospod, moja sveta pravica!

KANCELIST (*je vstal, šel k užitkarju in mu položil roko na ramo, s pomirjevalnim glasom*): Ne jezite se, oče! Stopite ven! Ko vas gospod sodnik pokliče, boste povedali, kar veste.

UŽITKAR (*se odpravlja proti izhodu na levi*): Saj grem, da ne bom priča, če božja roka udari vmes...

SODNIK (*ki mu je žal nenadne jeze, tolažeče*): Ne govorite tako, oče! Tu se ne godi nikomur krivica! Sami si jo delate... Kakršne priče, taka pravica!

UŽITKAR: Vsi bi me radi pokopali... (*Odpre vrata na levi in izstopi.*)

SODNIK (*mešetarju rezko*): Prisegli ste! Ali res niste videli, da bi bil Smrekar vrgel sekiro proti Podbregarju? Pazite, kaj govorite!

MEŠETAR: Jaz in Peter sva bila pri vratih, da stopiva ven, ko je stari zakričal, da bo streljal, in res stopil v čumnato, ko mu je bil Smrekar izvil sekiro iz rok.

SODNIK: Kam je potem Smrekar del sekiro?

MEŠETAR: V kot jo je vrgel.

SODNIK (*ostro*): Kako to veste? Prej ste rekli, da ste bili pri vratih!

MEŠETAR (*drzno*): Ko sva bila s Petrom na pragu, sva slišala, da je zaropotala sekira po tleh. Jaz mislim, da jo je vrgel v kot.

SOSED: K peči sem jo vrgel, gospod sodnik.

SODNIK (*ozroji nad sosedom*): Tiho! Na višjo sodnijo vas bom dal z vsemi pričami in s sosedom povrhu! Vragovi ste, ne ljudje!

SOSED (*se opravičuje*): Jaz sem vrgel sekiro v kot. Lahko prisežem. Sosed si je izmislil, da sem ga zadel pod koleno. V nesrečo bi me rad spravil.

SODNIK: Molčite! Vi ste pa njega že pokopali... (*Kancelistu:*) Pišite! (*Narekuje z nejevoljnim glasom, prepričan, da je mešetar lagal.*) Izpove kakor prva priča z dostavkom, vejica, da je obtoženec vrgel sekiro v kot, vejica, a ne v Antona Podbregarja. Pika.

KANCELIST (*piše*).

SODNIK (*mešetarju*): Ali ni Podbregar prišel iz izbe za vami in vpil, da je ranjen?

MEŠETAR: Vpil je za nami, da... Vse nam je rekel, samo ljudje ne.

SODNIK (*nejevoljno*): Vse to pričevanje ni vredno piškavega oreha...

MEŠETAR (*drzno, izzivajoče*): Prisegel sem in ne morem drugače govoriti. (*Sede na klop k snahi in Petru.*)

SODNIK (*kancelistu*): Pokličite Podbregarja!

KANCELIST (*gre k levim vratom in pokliče*): Anton Podbregar!

3. p r i z o r.

UŽITKAR (*pride od leve in obstane ob vratih. Kancelist se vrne na svoj prostor.*)

SODNIK (*užitkarju*): Stopite bliže!

UŽITKAR (*stopi pred sodnika*).

SODNIK (*užitkarju*): Kje je vaša žena?

UŽITKAR: Bolna je. Umrla bo...

SODNIK: Zaradi nje razprave ne bomo prelagali. Ona bi itak ne mogla ničesar povedati. Kje je bila, ko je obtoženec vrgel sekiro iz rok?

UŽITKAR: Sredi izbe je stala.

SOSED: Ni res. Na peči je jokala, ker si šel s sekiro nad nas!

UŽITKAR (*sosedu*): Lažeš! Sredi izbe je stala.

SODNIK: Tiho! (*Sosedu:*) Ne vtikajte se vmes! (*Užitkarju z uradnim glasom:*) Zaslišal vas bom kot pričo!

SOSED: Priseže naj!

SODNIK (*zavpije nad sosedom*): Ali boste molčali ali ne? Jaz že sam vem, kaj mi je storiti! (*Užitkarju:*) Ali živite s sosedom v sovraštvu?

UŽITKAR: Od mladih nog, gospod sodnik.
Vedno mi je škodoval, kjer je mogel...

SOSED (*užitkarju*): Ti pa meni!

SODNIK (*sosedu odločno*): Še eno besedo in vas za teden dni zaprem! Še pred sodnijo ne moreta pozabiti svoje jeze! Ali sta človeka ali ne? Oba sta v letih, vsak hip vaju Bog lahko pokliče predse; čas bi bil, da se spravita. Sedaj imata priliko. Glejta, kako naj vama sodnija pravično razsodi, če sama nočeta drug drugemu odpustiti? Pozabita, kar je med vama, in pobotajta se!

SOSED: Jaz ne pozabim ničesar! On me je preganjal vse življenje. Vse žandarje, biriče in sodnike je klical na pomoč, če sem le z mezinem ganil proti njemu. On me je oবাদil, on je kriv, da me danes zopet sodite kakor ubijavca.

SODNIK: Pozabita! Odpustita si! Podajta si roke, jaz končam razpravo, vidva pa idita v božjem imenu domov!

UŽITKAR: Kam domov, ko doma nimam? (*Pokaže soseda.*) On mi ga je ukradel. Cel grunt mi je ukradel samo zato, da me spravi s sveta. Moja žena že umira zavoljo njegove hudobije. In takemu naj odpustim? Saj sam noče, da bi se spravila!

SODNIK (*sosedu*): Kaj mu silite v hišo? Dajte grunt snahi nazaj. Sami veste, da je domačija prav za prav otrokova!

SOSED: Kar sem kupil, sem kupil. Nič ne bom razdiral.

SODNIK (*sosedu in užitkarju*): Poslušajta me! Še enkrat vaju vprašam: ali se spravita ali ne?

SOSED *in* UŽITKAR (*molčita*).

SODNIK (*sosedu*): Smrekar, govorite!

SOSED: Ne.

SODNIK (*užitkarju*): In vi, Podbregar?

UŽITKAR: Če on ne, jaz tudi ne.

SODNIK: Oba bosta obžalovala, da me nista poslušala, a bo prepozno... (*Užitkarju z uradnim glasom:*) Zaslišal vas bom brez pri-sege. Vidim, da je vajino sovraštvo tako veliko, da vama je zatemnilo voljo in pamet. (*Narekuje kancelistu:*) Anton Podbregar, užitkar, nezaprisežen, izpove: dvopičje.

KANCELIST (*piše*).

SODNIK (*užitkarju*): Povejte torej, kako je bilo!

UŽITKAR (*sodniku*): Ko so si udarili v roke za moj grunt in sem jaz rekel, da kupčija ne more veljati, me je sosed začel goniti na peč...

SODNIK (*prekine užitkarja*): Vse to smo že slišali. Povejte samo to, ali vas je sosed zadel s sekiro namenoma ali ne!

UŽITKAR: V mečo pod kolenom me je zadel, ko je vrgel sekiro vame.

SODNIK: Ali jo je vrgel naravnost v vas?

UŽITKAR: Naravnost vame.

SODNIK (*sosedu*): Kaj pravite vi na to?

SOSED (*sodniku*): Jaz sem vrgel sekiro v kot. To prisežem.

UŽITKAR (*sosedu*): Lažeš! Ubiti si me hotel.

SODNIK (*užitkarju*): Ali ste videli, da je vrgel sekiro namenoma proti vam?

UŽITKAR: Kako bom videl, ko sem bil v izbo obrnjen? Od zadaj me je zadela.

SODNIK: Morda je odletela od zida v kotu, kamor jo je bil sosed zagnal?

UŽITKAR: Kako bo odletela iz kota, če jo je tako gotovo zagnal za mano, kakor je Bog v nebesih!

SODNIK (*užitkarju*): Sami pravite, da ga niste gledali. Torej se lahko motite. (*Sosedu prigo-varjaje*;) Če ste res vrgli sekiro za njim, priznajte rajši, kakor da tajite!

SOSED: Jaz sem sekiro zagnal v kot. Jaz ga nisem hotel zadeti. Saj bi ga bil lahko pobil prej, ko sem imel sekiro v rokah in je on stal komaj pol koraka od mene. Jaz sem nedolžen.

SODNIK (*nejevoljen*): In vendar ga je sekira zadela.

SOSED: Če je odletela od zida, radi mene lahko, jaz nisem kriv. A ne verjamem, da bi ga bila zadela.

UŽITKAR: Teden dni me je bolelo. Vsa noga je bila otekla.

SOSED: Seveda! Še tisti dan si letel k orožnikom, ki pa niso mogli na nogi ničesar najti.

SODNIK: Ne prepirajta se pred mano! Bog vaju bo sodil oba, jaz ne. (*Užitkarju uradno:*) Koliko zahtevate za bolečine?

UŽITKAR: Dvesto kron.

SODNIK (*kancelistu*): Pišite! (*Narekuje:*) Potrjujem vse, vejica, kakor stoji v obtožbi. Pika. Ali je obtoženec zagnal sekiro naravnost vame ali ne, vejica, ne morem povedati, vejica, ker sem bil obrnjen v izbo in obtoženca tisti trenotek nisem videl, vejica, ker je stal za mano. Pika.

KANCELIST (*sodniku boječe*): Gospod sodnik, užitkar je skoraj prisegel, da je obtoženec vrgel sekiro vanj.

SODNIK (*kancelistu začudeno*): Gospod kancelist! Razpravo vodim jaz! Saj ste sami slišali, da ga tisti hip ni gledal. Take opazke bi ne bil pričakoval od vas...

KANCELIST: Oprostite mi, gospod sodnik! Že štirideset let pišem in še nikoli nisem črnil

besedice. Mislil sem, da ste kaj preslišali, zato sem to dejal...

SODNIK (*vzame zapisnik izpred kancelista in ga bere*): Kakšen je ta zapisnik. Vse je mokro. Kako to?

KANCELIST: Iz oči mi je kanilo, gospod sodnik... Star sem...

SODNIK: Še včeraj ste tako lepo pisali. Tu pa vaše pisave skoraj ni spoznati.

KANCELIST: Roka se mi trese. To je zadnja razprava, ki pri njej pišem, gospod sodnik.

SODNIK (*položi zapisnik zopet pred zapisničarja*): Zahvalite Boga, da greste v pokoj! Naše življenje ni prijetno. Zdaj si boste odpočili. Pišite dalje! (*Narekuje:*) Pridružujem se postopanju kot zasebni udeleženelec in zahtevam za bolečine dve sto kron. Pika. Konec razprave.

KANCELIST (*piše*).

SODNIK (*vstane, da razglasi sodbo. Vsi se dvignejo*).

SODNIK (*z uradnim glasom, kakor bi se mu mudilo*): V imenu Njegovega Veličanstva kralja! Obtoženec France Smrekar se oprsti od obtožbe. Po pričevanju zaslišanih prič se sodišče ni moglo uveriti, da bi bil obtoženec res zakrivil kako kaznivo dejanje s tem, da je vrgel sekiro za zasebnim udeležencem. Ta

sam pravi, da obtoženca tisti hip ni videl. Obtoženec se zagovarja, da je sekiro zagnal v kot, in je to potrdil pod prisego tudi priča Srakoper. Zasebni udeleženec se s svojim zahtevkom zavrača na pot civilne pravde. (*Sosedu:*) Prosti ste. Idite domov in se spravite. Zbogom!

SOSED, PETER, SNAHA in MEŠETAR (*odidejo proti desni*).

SOSED (*spotoma užitkarju zmagoslavno*): Nič mi nisi mogel. Zdaj pojdem jaz tebe tožit.

4. p r i z o r.

UŽITKAR (*stoji nepremično na svojem mestu, sklonjen, oprt na palico, sodnik zbira spise po mizi, kancelist sname naočnike, gleda skozi nje proti oknu in jih briše z robcem. Čez nekoliko hipov vstopi od leve mlada gospodična v klobuku*).

GOSPODIČNA (*sodniku*): Klanjam se, gospod sodnik!

SODNIK (*gospodični*): O, naša nova gospodična! (*Podá gospodični roko.*) Dobrodošli! Pričakovali smo vas že zjutraj, da bi bili že pisali pri tej razpravi.

GOSPODIČNA: Vlak sem zamudila, gospod sodnik.

SODNIK (*kancelistu*): Gospod kancelist, to je vaša naslednica.

KANCELIST (*gre h gospodični in ji podá roko*): Vem, vem... Tako je... Slabo vidim, res, počasi pišem in s peresom pisanih stvari ne cenijo več.

GOSPODIČNA: Dokler se vsemu ne privadim, tudi jaz ne bom mogla hitro pisati.

KANCELIST: Vse vam bom pokazal, gospodična.

SODNIK (*gospodični*): Pojdite z menoj v pisarno. Mnogo nujnega dela je!

GOSPODIČNA: Prosim, gospod sodnik!

SODNIK (*se odpravi z gospodično proti levi, ugleda užitkarja in obstane*).

SODNIK (*užitkarju*): Kaj pa še čakate, oče? Pravda je končana.

UŽITKAR (*sodniku*): Ni končana, gospod sodnik! Moj sosed je kupil grunt po krivici...

SODNIK: O tem se danes ne pravdamo.

UŽITKAR: Samo za svèt, za pravico vas prosim, gospod! (*Vleče pismo iz žepa.*) Tista kupčija je goljufija, tatvina, rop pred Bogom in ljudmi. (*Razgrne pismo.*) Tu notri je tako pisano, da imam z ženo užitek pri hiši ob odprtem kruhu in pri skupni mizi. In priboljšek vsako leto pet mernikov pšenice, deset funtov mesa, pet funtov masla in... in...

SODNIK (*prekine užitkarja*): Saj vam užitek ostane, če grunt desetkrat menja gospodarja.

UŽITKAR: Kakšen užitek mi bo dal sosed, ki me sovraži od mladih let! Še neslanega kropa mi ne bo privoščil.

SODNIK: To je vajina stvar. Zakaj ste šli med užitkarje, ko bi lahko še gospodarili? Tri dni po smrti se izroča, ljubi moj prijatelj. Kdor prej dá vajeti iz rok, se mu godi tako kakor vam.

UŽITKAR: Ni samo to... Jaz sem sinu izročil, ne snahi in ne sosedu. In sin, ki je umrl, ima sina. Osem let je star. Zanj mora biti pravica in mu ne smejo drugi grunta ukrasti. Zanj govorim, ki ga je lastna mati izdala, ne zase.

SODNIK: Vaš sin je umrl in posestvo zapustil svoji ženi. Žena lahko naredi s posestvom, kar hoče... Tako je postava.

UŽITKAR: A pravica ni. Jaz samo pravice iščem. Sodnija mi jo mora dati. Če ne meni, vsaj mojemu vnuku.

SODNIK (*užitkarju*): Pomenite se z gospodom kancelistom! Jaz nimam časa. (*Kancelistu:*) Dopovejte mu, kako in kaj, če morete. (*Gospodični:*) Idiva!

SODNIK *in* GOSPODIČNA (*odideta na levo*).

5. prizor.

UŽITKAR (*kancelistu*): Tu je pismo, v gruntnih bukvah je črno na belem! Kako da bi prišel v hišo in na grunt tuj človek, moj smrtni sovražnik? (*Sili pismo kancelistu.*) Tu je pismo, gospod, preberite ga!

KANCELIST: Shranite pismo! Že štirideset let poznam vas in vaše življenje. Tako je, kakor je gospod sodnik rekel. Ni je sodnije, ki bi vam mogla pomagati.

UŽITKAR (*zgane pismo in ga spravi v žep. Ves mrk.*) Ne verjamem vam, ne. Sodnika se bojite. K dohtarjem pojdem v mesto, ti mi bodo pravdo dobili.

KANCELIST (*položi užitkarju roko na rame*): Ne lažem, oče. Prestar sem in predobro vem, kako je z vami. Ni ga advokata, ki bi vam mogel pomagati. Vdajte se v božjo voljo!

UŽITKAR: To ni božja volja, še človeška ni, to si je vrag izmislil. Tukaj je sodnija, tukaj imate postave, tukaj delate pravico, sodite in zapišite: grunt se ne sme prodajati, če gospodar noče. In ljudje tudi ne.

KANCELIST: Nobena sodnija ne bo tako sodila.

UŽITKAR: Potem na svetu ni pravice.

KANCELIST: Ali ste šele danes prišli do tega spoznanja?

UŽITKAR: Zdajle, ko vas slišim tako govoriti.

Za vse druge je pravica, za užitkarje je ni.

KANCELIST: Potolažite se! Niste edini, ki trpite krivico, dasi je vaša pravica jasna kakor sonce. Glejte mene! Štirideset let sem pisal v mrazu in vročini, v temnih sobah, v zaprašenih aktih in knjigah, členke imam trde na prstih, v kosteh me trga, skoraj slep sem. In vendar bi še rad služil, da bi bil povišan samo za eno stopnjo, da bi svojim hčeram mogel kaj primakniti za stara leta, da bi bolni ženi dal kak priboljšek. A ni mi dano. Gospodična pride na moje mesto in jaz moram v pokoj. Tudi jaz sem od danes naprej užitkar, državni užitkar, ljubi moj, in tudi moj užitkarski kruh bo trd. A kaj hočem? Potrpeti... potrpeti...

UŽITKAR: Vam je lahko! Vedno ste imeli druge nad seboj, zato ste vajeni potrpeti. A jaz sem bil sam svoj gospodar, nihče mi ni ukazoval, grunt je bil moj in božji. In zdaj da bi mi najhujši sovražnik gospodaril v hiši? Nikoli! Če tu na sodnji ni pravice, si jo bom sam naredil.

KANCELIST: Nesreča bo za vas!

UŽITKAR: Za druge tudi! Sosed ne bo nikoli prestopil praga v mojo hišo.

KANCELIST: Ena sama pot je: dajte užitek ceniti, sosed naj vam ga plača in idite drugam!

UŽITKAR: Iz svoje hiše se ne ganem, naj me tudi sodnija goni iz nje.

KANCELIST (*prime užitkarja pod pazduho*): Pojdiva gledat v zemljiško knjigo! Mene poslušajte, ne bo vam žal. Užitkar ne bo užitkarja sleparil.

UŽITKAR (*počasi s kancelistom na desno*): Domov pojdem in ne bom več iskal pravice po sodnijah. Ko bo sosed sina ženil in bo hotel v mojo hišo, boste slišali, kako ga jaz pozdravim, ko stopi na prag! . . .

TRETJE DEJANJE.

Užitkarjeva čumnata. V ozadju dvoje zaprtih okenc s križi in pogledom na zasnežen vrt, ograjo in pot. Med okenci velika skrinja. Na sredi miza in par stolic. Na desni postelja in mizica zraven nje. Edina vrata so na levi, bolj v ozadju.

Predpoldan v predpustu. Sneži.

1. prizor.

Na postelji leži pravkar umrla užitkarica. Krog nje stoje tri ženske, ena z gorečo svečo ob glavi, druga drži umrli ogledalce pred ustnicami, tretja se sklanja k umrli. Užitkar sedi globoko sključen na skrinji, naslanja komolce na kolena in tišči obraz v dlani.

PRVA ŽENSKA (*tiho, skrivnostno*): Kako dolgo umira! — — —

DRUGA ŽENSKA (*se vzravna in pogleda ogledalce*): Izdahnila je že, na ogledalcu ni megllice. (*Spravi ogledalo.*)

TRETJA ŽENSKA: Bog ji daj večni mir in pokoj! Molimo zanjo!

PRVA ŽENSKA (*postavi svečo na mizico, vse tri se prekrizajo in tiho molijo. Ena sklepa umrli roke na prsih*).

DRUGA ŽENSKA (*gre k užitkarju in ga strese za ramo*): Tone, žene nimaš več.

UŽITKAR (*vstane, gre počasi k umrli in se skloni nadnjo. Po dolgem molku, kakor da govori samemu sebi*): Mrtva! ... Žalost in pomanjkanje sta jo umorili ... (*Se obrne od umrle.*) Utrnite ji zadnjo solzo, zaprite ji oči, da me ne bo gledala tako daleč z onega sveta, kamor ne morem za njo ... (*Gre k oknu in se nasloni nanje ter zre ven.*)

ŽENSKÉ (*zatisnejo umrli oči*).

PRVA ŽENSKA: In mlada se danes moži! Ne ve, da ji je tašča ta hip umrla.

DRUGA ŽENSKA: Povedati bi ji bilo treba. Naj poroko prelože!

TRETJA ŽENSKA: Jaz grem, da ji povem. Naj spravi židano ruto in poročno krilo, ko ima mrliča v hiši!

2. prizor:

Tretja ženska odide proti levi z naglico in zadene med vrati na soseda.

SOSED (*ustavi žensko*): Kam, kam vihraš? Skoraj si me podrla! (*Vstopi.*) Kaj hočeš?

TRETJA ŽENSKA: Mana je umrla.

SOSED (*presenečen*): Umrla? Ne verjamem...
 Saj so pravili, da ji ni hudega! (*Stopi k postelji, kjer leži umrla, in jo nekaj hipov gleda.*)
 Res — izdahnila je... (*Skomizgne z rameni.*)
 Kaj hočemo!... Vse nas čaka...

TRETJA ŽENSKA: Francki grem povedat, da se ne bo opravljala za poroko.

SOSED (*ženski*): Stoj! Nikamor ne boš hodila. Svatje so pripravljene, konji napreženi, godci čakajo, nevesta se oblači, da se odpelje v cerkev. In da bi odlašali? Ne, ko pridemo iz cerkve, ji že povemo.

DRUGA ŽENSKA (*sosedu*): Ali nimaš nič srca? Stara na parah, mlada k poroki?

SOSED (*ženski*): Kaj te to briga? Jaz že vem, kaj delam. (*Užitkarju:*) Sosed!

UŽITKAR (*se vzdrami iz svoje žalosti in obrne od okna*): Kdo me kliče? (*Ko spozna soseda, ga vpraša kakor človeka, ki ga ne pozna.*) Ti? Kaj hočeš?

SOSED (*užitkarju*): Pri sosedih si prosil za ženo vina, mleka, kruha...

UŽITKAR: Zdaj ji ni treba ničesar več.

SOSED: Ko bi bil vedel, kako je, bi bil jaz dal... Mislil sem, da iz gole sitnosti to delaš, da me osramotiš pred ljudmi. Moj užitkar si, zato moram jaz zate skrbeti.

UŽITKAR: Pojdi in pusti me! Ničesar te ne prašam. Grunt še ni tvoj.

SOSED: Vse je že moje. Francka in Peter gresta to uro pred oltar. (*Potegne mošnjo iz žepa in jo odvezuje.*) Da ne porečeš, da sem tvoji ženi zadnjo uro krivico storil! (*Šteje denar na mizo.*) Tisto vino ti plačam, ki bi ga ji bil moral jaz dati, jed in postrežbo v bolezni, kakor stoji v pismu ...

UŽITKAR (*z rastočim gnevom*): Kaj — sramotit si me prišel ob tej uri? Glej tja! (*Pokaže na umrlo.*) Radi tebe je umrla. Ven, morivec!

SOSED: Ne vpij! Saj hočem dobro tebi in ženi. Plačati hočem, kar sem ti dolžan!

UŽITKAR: Ven! Ti nisi moj gospodar! Tvoje besede so past, ali vanjo me ne boš ujel. Ne boš ne! Jaz te ne poznam!

SOSED (*zaničljivo*): Če nočeš miru, meni tudi prav. Čez pol ure, ko prideta Francka in Peter kot mož in žena iz cerkve, si moj užitkar. (*Se odpravi proti levi.*)

UŽITKAR: Nikoli ne prideš v to hišo. Ná svoje Judeževe groše, nočem jih! (*Vrže denar za sosedom, ki odide naglo skozi vrata na levi.*)

3. prizor.

PRVA ŽENSKA (*tolaži užitkarja*): Ne jezi se! Smrekar je trd človek.

DRUGA ŽENSKA: Bog mu ne bo dal sreče.

TRETJA ŽENSKA: Potrpitate, vsaki krivici je pisana kazen.

UŽITKAR: Pustite me! Tako vre vse v meni, da ne vem, ali živim ali umiram! (*Gre k mrtvi ženi, se skloni nadnjo, jo objame in kliče.*) Pomagaj mi, Mana, samo znamenje mi daj, da veš zame in za ta pekoči ogenj v meni! V tej hiši, ki si ji bila gospodinja, ni bilo zate v zadnji uri koščka kruha, požirka vina. Drugod sem moral beračiti zate! Ali čutiš to krivico? (*Prisluškuje.*) Samo besedico, samo skriven pogled iz očesa, da bom vedel, da mi stojiš ob strani. (*Prisluškuje še nekaj hipov, nato se vzravna, žalostno:*) Molčiš... V življenju si molila in trpela, ko sem jaz klel in divjal, zdaj molčiš... molčiš... Zdaj sem sam in gorjé, ko udari moja roka, ki bi jo mogla zadržati samo ti! (*Omahne od umrle in se zgrudi na skrinjo.*)

Zunaj se zasliši cingljanje kraguljčkov prihajajočih sani, govor svatov, smeh družic, vriskanje fantov. Vse tri ženske gredo radovedne k oknu.

PRVA ŽENSKA: Svatje prihajajo z ženinom po nevesto!

DRUGA ŽENSKA (*gre k vratom, jih nekoliko odpre in gleda skozi špranjo*): Nevesta je že

v izbi. Kako je lepa, vsa v židi in žametu!
Lepša kakor tedaj, ko je šla prvič k poroki!
Obe ostali ženski stopita k vratom.

TRETJA ŽENSKA: Kako se smeji! Nič ne ve,
da je žalost tako blizu nje! Kako bi ji le po-
vedala, da ji je tašča umrla?

PRVA ŽENSKA: Nikar. Glej, stari Smrekar pazi
na naša vrata in gleda sem z grozečimi očmi!

DRUGA ŽENSKA: Ženin Peter pa ni videti ve-
sel. Glejta, glavo poveša, kakor da ga je sram.

TRETJA ŽENSKA: Sedaj se nevesta odpravlja!
Kako joka njen fantek ob njej, siromaček!
*(Med rahlim šumom veselih svatov se začuje
Tončkov jok in osorni glas sosedov, ki ga
miri.)* Že gredo! Stopimo ven!

4. p r i z o r.

*Vse tri ženske se odpravijo ven in zapro vrata
za sabo. Sliši se šum odhajajočih.*

UŽITKAR *(dvigne glavo in govori ženi, kakor
da je živa)*: Mana, tako sva ostala sama,
sama, sama... Ona gre k poroki; ko se vrnejo,
bo vsega konec... In bova sama tu v temi,
v mrazu, v žalosti, ti mrtva, jaz tugujoč ob
tebi! O Bog, kako me tepeš! *(Zajoče tiho.)*

5. prizor.

Vrata na levi se nenadoma odpro, sosed pripelje s trdo roko Tončka, ki se mu skuša ihteč izviti. Užitkar se zdrzne in gleda kakor okamenel sosedovo početje.

SOSED (*porine Tončka proti užitkarju*): Tukaj bodi, ihta paglavska! Prav táko si kakor tvoj ded! Skupaj se cmerita!

6. prizor.

SOSED (*naglo izstopi na levo, zaloputne vrata za sabo in jih zaklene*).

TONČEK (*skuša ihteč odpreti vrata, a ne more*): Mame ne pustim, ne pustim! (*Kliče.*) Mama, mama! (*Poslušá pri vratih nekaj hipov, a ko ne dobi odgovora, gre k užitkarju in mu toži.*) Oče, boli me, tako me je tiščal za roko! In udaril me je po licu, ko sem v izbi klical za mamó. Niso me pustili ven!

UŽITKAR (*v njem je dozorela maščevalna misel, ki jo je doslej moril v sebi, do odločnega sklepa; z mračnim, presunljivim glasom izpregovori*): Nikoli več se te ne dotakne! Mene je ugonobil, tebe ne bo! (*Gre k skrinji.*)

Zunaj počí pištola v slavo ženitovanja, godec zaigra.

TONČEK (*skoči k oknu, ga odpre in zre ven*):

Pomagajte, oče! Ne pustite, da mamó odpe-
ljejo! Glejte, zdaj stopa na sani!

UŽITKAR (*odpre skrinjo, vzame iz nje puško,
gre k oknu, kjer je Tonček, nasloni cev na
križ in napne petelina*).

TONČEK (*v strahu*): Kaj boste s puško, oče?

UŽITKAR: Branil bom tvojo in svojo pravico . . .

(*Meri ven.*) Vidiš, zdaj gre volk! Nevesti, tvoji
materi napiva! . . . Zadnjič! . . . Nikoli . . .

UŽITKAR (*sproži, zunaj krik svatov, godba
mahoma utihne*).

TONČEK (*omahne od okna in zajoče*): Oče, kaj
ste storili!

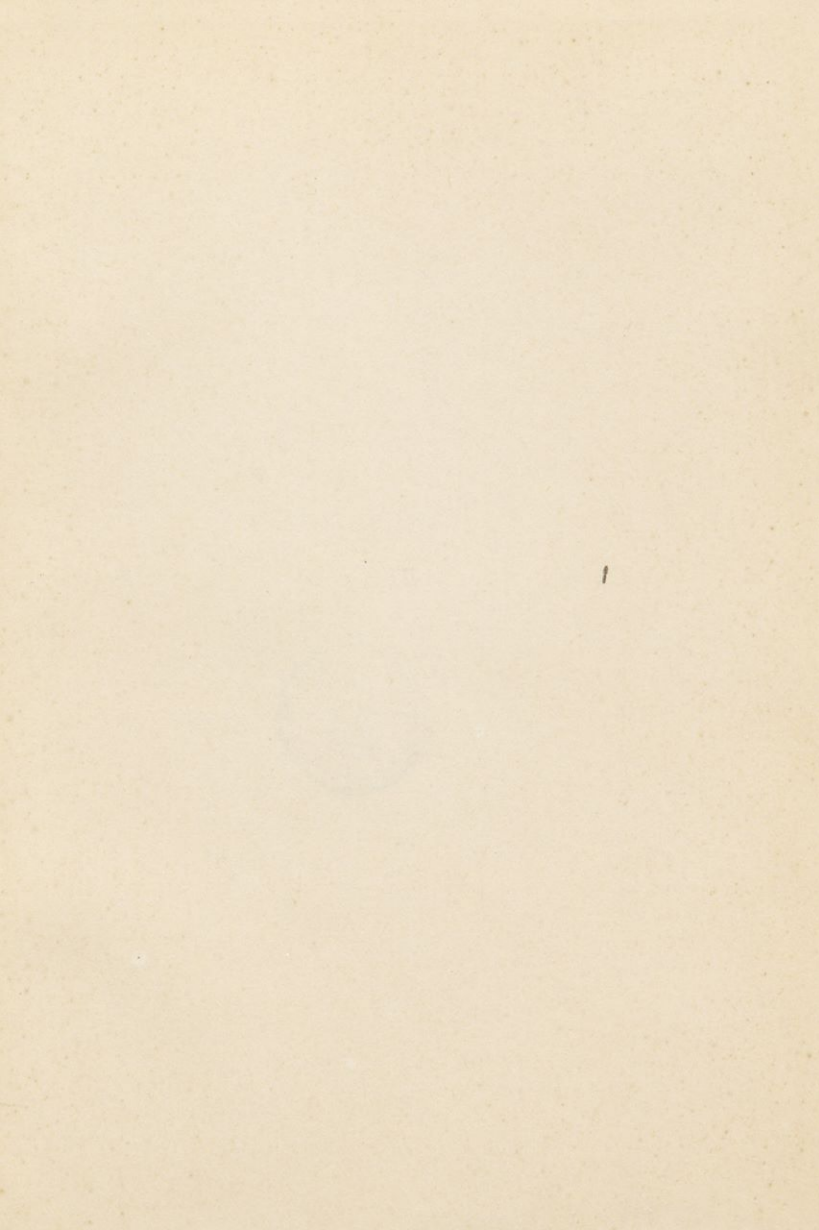
UŽITKAR (*vrže puško od sebe, da zaropoče po
tleh*): Fant, volka sem te rešil . . . (*Se opoteče
k mrtovi ženi in se zgrudi ob postelji.*) Mana,
zdaj lahko umrjem . . .

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

0 51800

00000503683

25. VIII. 1946

